

Піскун Іван Іванович –
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
та міжнародного права Національної
академії внутрішніх справ

МНОЖИННЕ ГРОМАДЯНСТВО: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ

Розглянуто поняття множинного громадянства, висвітлено позитивні та негативні наслідки цього явища.

Ключові слова: множинне громадянство; правова держава; правове регулювання.

Рассмотрено понятие множественного гражданства, освещены положительные и отрицательные последствия множественного гражданства в Украине.

Ключевые слова: множественное гражданство; правовое государство; правовое регулирование.

The notion of multiple citizenship highlights the positive and negative effects of this phenomenon.

Keywords: multiple citizenship; rule of law; legal regulation.

Мобудова демократичної, правової, соціальної Української держави передбачає не тільки створення достатньої матеріально-технічної основи життя суспільства, а й належний ідейно-політичний та духовний рівень розвитку людей. На сучасному етапі розбудови України дедалі більшого значення набувають проблеми прав і свобод людини, взаємовідносин особи й держави. Одним з основних прав людини, відповідно до Загальної декларації прав людини, є право на громадянство. Саме громадянство є тією підставою, що дає особі, яка має статус громадянина, можливість володіти повним комплексом прав, свобод і виконувати обов'язки, закріплені законодавством певної держави. У сучасних умовах, урахувавши багатоетнічність нашої держави та значну кількість суміжних кордонів, одним з найбільш неоднозначних питань у національному законодавстві є питання подвійного (множинного) громадянства.

Серед юристів та науковців світу подвійне громадянство має багато прихильників і ще більше – противників. Держави по-різному ставляться до подвійного громадянства своїх підданих. Одні розглядають його як безпосередню загрозу національній безпеці та впроваджують різні форми боротьби з цим явищем, інші – використовують усі можливі переваги подвійного громадянства.

Проблема подвійного громадянства останнім часом набула для України особливої гостроти. Кількість осіб, які використовують два та більше паспорти, щороку збільшується та обчислюється сьогодні тисячами. Крім того, наприкінці 2004 року в Державній Думі Російської Федерації було зареєстровано проект російсько-українського двостороннього договору про подвійне громадянство [1]. Стати громадянином двох країн, як передбачається, можна буде через “вільне волевиявлення”.

Питання інституту подвійного громадянства є актуальним як для світової спільноти, так і для українського народу. Постійна зміна законодавства України щодо громадянства свідчить про невизначеність політики нашої держави з цього питання. Незважаючи на значущість проблеми, українська юридична наука, на жаль, не приділила їй належної уваги. Саме тому вона потребує детального аналізу, який полягає у визначенні особливостей інституту подвійного громадянства у міжнародному праві та детальному вивченні його основних положень.

Множинне громадянство має як позитивні, так і негативні наслідки.

Необхідно виділити позитивні наслідки встановлення множинного громадянства, до яких належать:

додаткові гарантії реалізації та захисту прав і свобод особи, оскільки особи, які володіють множинним громадянством, мають рівні права й обов'язки з громадянами держави, у якій вони проживають, водночас, зберігаючи культурні й інші зв'язки з державою походження;

вигоди щодо права на проживання у двох і більше державах, права на повернення та збереження громадянства в змішаному шлюбі;

держава, що приймає, легше інтегрує резидента з множинним громадянством, ніж іноземного громадянина, а держава походження зберігає зв'язок зі своїм громадянином, що, насамперед, важливо для держав, які розвиваються;

наявність значної кількості осіб із множинним громадянством може сприяти інтенсифікації зв'язків між державами [2, с. 137–138].

Водночас множинне громадянство має певні негативні наслідки, зокрема:

множинне громадянство здатне створити для індивіда додаткові обов'язки, виконати які або доволі складно, або ж занадто обтяжливо. Його можуть зобов'язати нести військову службу у двох або більше державах, сплачувати податки одразу у двох державах (США, Канада) у випадку, коли відсутня відповідна міждержавна угода про уникнення подвійного оподаткування, тощо. Таке встановлення подвійних обов'язків є правомірним відповідно Гаазької конвенції 1930 р. щодо деяких питань, що стосуються колізії законів про громадянство;

особа з множинним громадянством, згідно з Гаазькою конвенцією 1930 р., має значно менші права на дипломатичний захист. Згідно з міжнародним правом, захист державою її громадянина щодо держави іншого громадянства особи не дозволяється, що підтверджується міжнародною практикою держав;

неминучі колізії в правовому статусі особи з множинним громадянством через суперечності в законодавстві двох або більше держав вирішуються зазвичай не на користь цієї особи;

стосовно осіб з множинним громадянством виникають труднощі у сфері міждержавних відносин, оскільки, з одного боку, може виникнути суперечка про громадянство особи між державами, які вважають її своїм громадянином, а з іншого – третя держава з тих чи інших підстав може бути змушена вирішувати, якому громадянству особи з множинним громадянством надати перевагу;

державою особа з множинним громадянством завжди буде сприйматися як недостатньо лояльна;

множинне громадянство не розв'язує проблеми культурної, мовної та іншої інтеграції;

у правовому контексті ефективність множинного громадянства і для особи, і для держави мінімальна – особа може повноцінно користуватися правами та виконувати обов'язки лише перед однією державою, права ж і обов'язки перед іншою державою фактично є декларативними [3, с. 11].

Правознавець С. Кабірадж, висвітлюючи позитивні й негативні аспекти множинного громадянства, уважає, що це явище створює більше проблем, ніж надає переваг [4, с. 19–27]. З огляду на внутрішнє законодавство, кожна з держав, яка допускає множинне громадянство, має право вважати особу, яка має громадянство двох і більше країн, тільки своїм громадянином, якщо це не суперечить її міжнародним зобов'язанням, і може вимагати від неї виконання громадянських обов'язків (зокрема, військової повинності), чим і ускладнює правове становище осіб, які мають два або більше громадянств. Це й зумовлює негативне ставлення більшості держав до таких осіб [5, с. 214]. Відповідно до принципу доміцилії (принцип місця проживання), особи, які мають громадянство двох або більше країн, можуть користуватися правами й виконувати обов'язки лише щодо держави постійного проживання. Тому фактично особа, яка має громадянство двох або більше країн, є громадянином лише однієї держави [6, с. 13].

З позиції класичного підходу, множинне громадянство є правовою аномалією, оскільки тут не може бути повноти прав і обов'язків як для громадян, так і для держави. Особа, яка має громадянство двох або більше країн, реально використовує права лише держави постійного проживання й не може виконувати одночасно обов'язки (інколи навіть несумісні) держав, громадянство яких вона має, чим виявляє неповагу або підриває суверенітет відповідної держави. А це, у свою чергу, породжує суперечності у визначенні правового статусу громадянина, що може призвести до конфліктів між державами стосовно їх громадян.

Через значний негативний потенціал множинного громадянства виправданим є прагнення держав до ліквідації ситуації множинного

громадянства або до мінімізації його наслідків, що можливо за допомогою як внутрішньодержавних, так і міжнародно-правових засобів.

Найпоширенішим способом усунення випадків множинного громадянства, що створює юридичну невизначеність і порушує тим самим оптимальний режим правового регулювання статусу особи внутрішньодержавним правом, є оптація, що означає добровільний вибір громадянства при зміні державою, громадянином якої особа була, території [7, с. 285]. Більш ефективним способом, порівняно з внутрішньодержавними, є міжнародні договори, що укладаються державами й можуть бути спрямовані як на запобігання випадкам виникнення множинного громадянства, так і на врегулювання його наслідків (договори про ліквідацію наслідків множинного громадянства (при наданні дипломатичного захисту, виникненні питання про обов'язкову військову службу осіб з множинним громадянством) і про ліквідацію та запобігання самого множинного громадянства).

Отже, проблему множинного громадянства можна розв'язати тільки або визнавши це явище, прийнявши при цьому єдиний міжнародний акт, який би детально регламентував кожний аспект проблеми, або повністю ліквідувавши його шляхом застосування обов'язкової оптації одного з громадянств і встановленням норм, які б запобігали в майбутньому можливостям виникнення випадків множинного громадянства.

Отже, множинне громадянство існує об'єктивно, незалежно від ставлення до нього тієї або іншої держави, має як позитивні, так і негативні наслідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Подвійне громадянство, як валіза з подвійним дном? // Юридичний вісник України. – 2004. – № 45. – 6–12 лист. – С. 10.
2. Российское гражданство : [учеб. пособие для вузов] / под ред. В. Я. Кикотя. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2003. – 272 с.
3. Винокуров А. А. Развитие института гражданства: современные тенденции и конституционно-правовой опыт России : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 “Конституционное право” / А. А. Винокуров. – М., 2006. – 31 с.
4. Сантаян Кабирадж. Проблемы двугражданства / Сантаян Кабирадж. – К. : ООО “Муждунар. фин. агенство”, 1996. – 32 с.
5. Международное право : [учеб.] / [под ред. Ф. И. Кожевникова]. – М. : Международные отношения, 1981. – 456 с.
6. Синельников А. Правовой статус лиц с двойным гражданством / А. Синельников // Політика і час. – 1993. – № 11. – С. 37–43.
7. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998–2004. – Т. 4 : Н–П. – 2002. – 720 с.